

ANADOLU AĞIZLARINDA FARKLI BİR GELECEK ZAMAN EKİ VE ÇEKİMİ: -ıçı /-ıci ; -ucu /-üçü*

Ahmet GÜNŞEN**

ÖZET

Türk dili tarihinde gelecek zaman için birçok ek kullanılmıştır. Bugün Türkiye Türkçesinde bu kip için -acak/-ecek eki kullanılmaktadır. Ancak Anadolu ağızları içinde bazı ağız bölgelerinde, ilk bakışta -acaú/-ecek ekinin fonetik değişime uğramış biçimi gibi görünen bir -ıçı/-ıci, -ucu/-üçü eki de vardır.

Bu çalışmada, Gaziantep yöresinden Çukurova'ya, oradan Kahramanmaraş ve Kırşehir yörelerine uzanan ağız bölgelerinde kullanılan -ıçı/-ıci, -ucu/-üçü ekinin -acak/-ecek ekiyle ses benzerliği dışında yapıcı hiçbir bağının olmadığı, yani bu ekin tamamen ayrı bir ek olup eski bir sıfat-fiil eki olan -ğuçı/-ğüçi ekinden geldiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, Anadolu ağızları, gelecek zaman kipi ve ekleri

ABSTRACT

A Different Future Tense Affix and Inflection in Anatolian Accent: -ıçı/-ıci; -ucu/-üçü

In Turkish language history, lots of affixes had been used for the future tense. Today, the affix -acaú/-ecek is being used for this mood in Turkey Turkish. But in Anatolian accents, there is the affix -ıçı/-ıci, -ucu/-üçü that seems like the phonetically mutated mode of the affix -acak/-ecek in some regions.

In this study, it's been exposed that except their vocal similarities there is no structural relation between the affix -ıçı/-ıci,

-ucu/-üçü and the affix -acak/-ecek which are being used in accent regions from Gaziantep to Çukurova then Kahramanmaraş and Kırşehir. In other words, it' been proved that the affix -ıçı/-ıci, -ucu/

-üçü is a completely different affix and it' been derived from an ancient gerund affix the -ğuçı/-ğüçi.

Key Words: Turkish language, Anatolian accents, Future tense mood and affixes.

1. Giriş

Çalışmamızın asıl konusu her ne kadar Anadolu ağızlarında

* 20-26 Ekim 2000 tarihinde Türk Dil Kurumunca Çeşme (İzmir)de düzenlenen 4. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayında sunulan yayımlanmamış bildiri metnidir.

** (Doç.Dr), Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi, agunsen@gazi.edu.tr

-acak/-ecek ekinin yanında ikinci bir ek olarak kullanılan -ıcı/-ici, -ucu/-ücü gelecek zaman eki ise de, bu eke geçmeden önce, “gelecek zaman” kipinin tanımı ve Türk dilinin tarihî seyri içerisindeki kullanımını hakkında bilgi vermek istiyoruz. Bu, söz konusu ekin varlığını ve kullanımını daha iyi anlamamız için de yararlı olacaktır.

2. Türk dilinde gelecek zaman

Türk dili tarihinde gelecek zaman için birden fazla ek kullanılmıştır. “Bu ekler de hem şekil, hem zaman ifade eden eklerdir. Şekil olarak bildirme, zaman olarak da gelecek zaman ifade ederler. Yani bu ekler hareketin gelecek zamanda olacağını bildirirler.” (Ergin, 1985: 302)

Bir fiil kipi olarak gelecek zaman çekiminin tarihî seyri de şöyledir:

2.1. Eski Türkçede gelecek zaman

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Türk dilinin ilk yazı dili devresini ifade eden Eski Türkçede emir kipi ve görülen geçmiş olmak üzere ancak iki fiil çekim şekli teşekkül etmiştir. Bu iki fiil çekiminde şahıs anlamı belli eklerle ifade edilirken, diğer kip ve zamanlarda ise şahıs zamirleri ile ifade edilmiştir. Esasen Eski Türkçede, görülen geçmiş zamanın (-DI) dışında müstakil ve gerçek bir zaman da teşekkül etmemiştir. Dolayısıyla diğer zamanlar hep isim-fiillerle ifade edilmiştir (bk. Tekin, 1992: 96).

Eski Türkçede gelecek zaman çekimi için şu ekler tespit edilmiştir:

2.1.1. -ğay/-gäy:

Bazen muktedir olma; ara sıra , özellikle görülen geçmiş zaman durumundaki bir yardımcı fiil almışsa, gerçekleşmemişi (Irrealis), nezaketle talep etmeyi (temenni) ifade eder:

tägin-gäy män “erişeceğim”, yara-ğay “yarayacak, uygundur”, kayusıña ämgäktä özgür-ğay män “kovası niçin dolacak?”, näçükin köni yörügkä iyä bolğay “nasıl doğru yola (akideye) sahip oabilirdi!” (Gabain, 1988: 81-82)

Bu şekil Köktürkçede yoktur ve hiçbir zaman isim olarak kullanılmaz (bk. Gabain, a.y.; Tekin, 1992: 97).

2.1.2. -taçı/-täçi, -daçı/-däçi:

Şahıs işaretleri geniş zamanda olduğu gibi män vs.dir. Bu gelecek zaman şekli, bilhassa kitabelere hastır, yazmalarda çok nadir görülür. Bütün fonksiyonlarıyla bir isim-fiildir.

Öl-tâçi sän “öleceksin”; fakat aynı zamanda käl-tâçi+miz “geleceğiz” (şeklinin de olduğuna dikkat edilmelidir).

Bu şekil de, görülen geçmiş zaman durumundaki bir fiille birlikte gerçekleşmemişi (Irrealis) ifade eder (Gabain, 1988: 82; Tekin, 1992: 97).

2.1.3. -ğa/-gä:

Şekil bakımından -ğay/-gäy ile ilgisi olabilir; pek az kullanılır (Tekin, 1992: 97).

2.1.4. -çı/-çi, -ça/-çä:

Tek tük gelecek zaman ifade eder görünen -çı/-çi’li fiil şekilleri de bulunur: ölmä-çi sän “ölmemelisin”, buzağula-çı bolmuş “buzağılacak olmuş”, yarama-çı “uygun değildir”, tağmä-çi män” dokunmak istiyorum”, bulun-çı ol “yetişecek”, kaçan nän özük sözlämä-çi mn “hiçbir zaman yanlış (kötü söz) söylemeyeceğim.” (Gabain, 1988: 82)

Gabain, -çı/-çi eki ile ilgili olarak şu bilgileri ilâve etmektedir:

“Bu ekin az bulunuşundan ve mânâsının açık olmayışından dolayı, burada, diğer ağızlardan birkaç örnek verilmiştir. Komanca: caniñni almeyipsen bolma-çi (Meryem İlahileri [Marien-Psaster] 23,2) “canını boş yere almadın”, aç bolma-çi nāmāgā nāk berdiñ (İlahiler “Saginsamen” 3, I) “hiçbir olamayacak şeye (değersiz bir şeye) niçin verdin?” Ayrıca W. BANG’ın, Studien zur vergleichenden Grammatik der Türkisprachen, SBAW 1919, II s. 914 ve 918’indeki örneklere bakılmalıdır.” (Gabain, 1988: 82))

Gabain, -ça/-çä eki için de şunları söylemektedir:

“Zarf-fiil olması muhtemel bir -ça/-çä’li fiil şekli daha vardır. Bu, yukarıdakinden daha nadir görülür: uluğ oğlum yok bol-ça “Büyük oğlum öldü.”, tir-çä (mânâ ?), yoğur-ça . Tc s. 82’ye göre bu şeklin mânâsı -inca’dır.” (Gabain, 1988: 82)

Gabain’e göre, -çı yahut -ça ile Moğolca -ju, -cu (konuşma dilinde -ji) arasında bir bağlantı olabilir (a.y.).

Ş. Tekin, -çı/-çi ekinin çok az kullanıldığına dikkat çeker ve bu ekin bilhassa -daçı/-däçi ekinin menfisi olan fiillerle (ölmeçi sen “ölmeyeceksin”, yaramaçı “yaramaz”, tegmeçi men “saldırmam”) kullanılmasını delil göstererek, -daçı/-däçi eki ile bir ilgisi olabileceğini belirtir (Tekin, 1992: 97).

Tekin, -ça/-çe eki için de “-çA şeklinde bir ekin ‘istikbal’ ifade edip etmediği tetkike değer.” (Tekin, a.y.) ifadesini kullanır.

Elisa Şükürlü, *Ġedim Türk Yazılı Abidelerinin Dili* adlı eserinde, Âbidelerde gelecek zamanı “Ġeti gelecek zaman” ve “Ġeyri Ġeti gelecek zaman” olmak üzere ikiye ayırarak inceler (Şükürlü, 1993: 130-131). Söz konusu eserinde Şükürlü, Türk dillerinde Ġeyri Ġeti gelecek zamanın gramatik yolla ifadesinin diĠer zaman çekimlerine göre daha geç oluĠtuĠuna dikkat çektikten sonra, Ġeti gelecek zaman için; birinci derecede -daçı/-däçi, -taçı/-täçi; -cı/-çi ; ikinci derecede -ça/-çâ ve -Ġay, -Ġây eklerinin; Ġeyri Ġeti gelecek zaman için de -ar/-âr ekinin kullanıldığını belirtir.

Şükürlü, araştırma konusu edindiğimiz -ıcı/-ici, -ucu/-ücü eki ile yakınlığı düşünölebilecek -çı/-çi eki ile ilgili olarak da Őu bilgi ve örnekleri vermektedir:

“-çı/-çi Őekilçisi vasitesi ile ifade olunan Ġeti gelecek zaman. Bu Őekilçi variantları, esasen fêlin inkar Őeklinden sonra işlenmiştir. Olusun ki, esasen OĠuz grubu Türk dillerinde yayılmış olan -acaĠ, âcâk Ġeti gelecek zaman Őekilçisi esasında meydana çıxmıştır:

bâĠ yaĠı bolmış, tâĠmäçi män teyin sakıntım (Oa2) “bey (bize) düşman olmuş, bize hücum etmeyecek dēye men düşündüm”; kara bodunım, öltin, yitdin... ölmäçi, yitmäçi sän tidim (MÇ17) “sayısız-hesabsız xalgım, öldün, mehv oldun. Dēdim ki, sen ölmeyeceksen, mehv olmayacaĠsan”; ingâk bozaĠulaçı bolmuş (IB XLI) “inek buzovlamalı olmuş.” (Şükürlü, 1993: 130)

Şükürlü, son örnek için de; “TesdiĠ bildiren bozaĠula fêlinin sonuna artırılan -çı Őekilçisinin me'naca fêlin vacip Şekline uygun gelmesi tesadüfi deyil.” (a.y) diyor.

2.2. Karahanlı Türkçesinde gelecek zaman

HacıeminoĠlu, Karahanlı Türkçesinde gelecek zaman çekiminin -Ġa/-ge, -Ġay/-gey ve -Ġu/-Ġü ekleri ile yapıldığını; Eski Türkçede sıkça kullanılan -daçı/-deçi, -taçı/-teçi ekinin ise Karahanlı sahasında az kullanılmış olduğunu belirtmektedir (HacıeminoĠlu, 1996: 187). Ercilasun'da da aynı bilgiyi buluyoruz (Ercilasun, 1984: 126, 129).

bar-Ġay men (DLT-III, 236-7), iç-gey men (DLT-I, 492-12); katıĠlan-Ġa men (KB-4956), kıl-Ġa men (KB-541); özün köç-Ġü (KB-1445), ayıt-Ġu turur (KB-5278)... vb.

Gerek HacıeminoĠlu., gerekse Ercilasun Karahanlı sahasında “yakın gelecek zaman” Şeklinde ikinci bir gelecek zaman ekinden söz etmektedirler (bk. HacıeminoĠlu, 1996: 188; Ercilasun, 1984: 133-135). -Ġalır/-gelir, Ġalur/-gelür Şeklindeki bu ekin örnekleri de az değildir:

al-ğalır (KB-116-11), at-ğalır (DLT-II,20-23), kön-gelir (KB-5976), yet-gelür (KB-A,176-7), bar-ğalır men (DLT-II,67-1)... vb.

Her iki gelecek zamanla ilgili bilgi ve örnekleri Kâşgarlı'da da buluyoruz (bk. DLT-II: 66-67).

2.3. Harezmi Türkçesinde gelecek zaman

Eckmann'ın, Harezmi Türkçesindeki gelecek zaman çekimi için tespitleri şöyledir:

2.3.1. Belirli gelecek zaman: -ğu-m/-gü-m (turur), menfisi: -ğu-m/-gü-m yok: *bularnı dört ülüş kılğu-m turur* "bunları dört parça yapacağım" (Rab 10v:1-2), yaratılmış sän, avval aḥır ölgüñ "yaratılmışsın, evvel ahir öleceksin" (LŞ 114 v:4), emdi tamuğ otı ıalıp turur, hâr ayna ol taḫı kâlgüsü turur, anıñ ıarğışı bolğusu turur "şimdi cehennem ateşi kalmıştı her seferde o da gelecektir, onun bedduası yerine gelecektir" (NF 137: 4-5)

-ğum/-güm vs. yerine bazan -ğam/-gäm vs. kullanılır: säni satğın alıp äzäd olğam, boynum oulaoımdaoı altun kümüş yinçülärni saña birgäm, män mä saña bolğam "seni satın alıp azad edeceğim, boynum ve kulağımdaki altın, gümüş ve incileri sana vereceğim, ben de senin olacağım" (Rab 224r: 16-17, SCHİNKEWITSCH § 132) ... (Eckmann, 1988: 202)

2.3.2. Gelecek zaman-gereklilik: -ğa(y)/-gä(y) + şahıs zamiri

Tkl. 1. bolğay män "olacağım, olmalıyım", yüritğay män

2. bolğay sän, kâlgäy sän

3. bolğay, bitigäy

Çkl. 1. bolğay miz, bilgäy miz

2. bolğay siz, öltürgäy siz

3. bolğaylar, bilgäylär

-ğa/-gä şekillerine şuurde rastlanabilir: tutğa män (MM 23: 7), tapğa män (LŞ 11v:10), urğa sän (MM 37:3), tapğa (LŞ 11v:14) (Eckmann, 1988: 203-204).

2.3.3. Tam (kesin) gelecek zaman: -mış bolğay+şahıs zamiri:

a) **Gelecekte tamamlanmış eylem:** ol kün içindä meni körmägäy siz, män aḥıratka naḫl kılmış bolğay män "o gün beni göremeyeceksiniz, ben ahirete göçmüş olacağım" (NF 77:9);

b) Tahmin: Muḥammād toḡmazdın aṣnu bu örümçük bu ewini toḡumış bolḡay “bu örümcek bu evini (aḡını) Muhammed doḡmadan önce örmüş olacak (NF 21: 15) (Eckmann, 1988: 205).

2.4. Çağatay Türkçesinde gelecek zaman

Bilindiği gibi, Harezmi Türkçesi Timurular devrinde yerini Çağatay Türkçesine bırakmıştır. Doğu Türkçesinin üçüncü safhasını ifade eden ve Oğuz Türkleri dışında kalan Türkistan Türklüğünün yazı dili olan bu devrede gelecek zaman Harezmi Türkçesinin devamı şeklindedir: Fiil tabanı + -ḡay/-gey, -ḡay/-key (şiiirde -ḡa/-ge, -ḡa/-ke) + şahıs zamirleri

Teklik: 1. ḡay(y) men, 2. ḡay(y) sen, 3. ḡay(y)

Çokluk: 1. ḡay(y) biz, 2. ḡay(y) siz, 3. ḡaylar (Eckmann, 1988/2: 124)

Eckmann, "Partisiplerden Yapılan Fiil Kipleri" konusunu işlerken de, aşağıda -ı/-ici, -ucu/-ücü gelecek zaman ekiyle ilişkilendirileceğimiz, "-ḡu Partisiplerden Yapılan Kipler" alt başlığıyla gelecek zamanla ilgili şu çekimlere yer vermektedir:

a. Mutlak gelecek zaman: Fiil tabanı+ -ḡu/-gü+iyelik ekleri (+ -dur/durur/turur),

b. Mutlak gelecek zamanın hikâyesi: -ḡum érdi,

c. Mutlak gelecek zamanın şartı: -ḡum bolsa (Eckmann, 1988/2: 134-136).

2.5. Kıpçak Türkçesinde gelecek zaman

Kıpçak Türkçesinde de gelecek zaman için-ḡay/-gey ve -ḡa/

-ge olmak üzere Harezmi ve Çağatayca ile birleşen iki ek tespit edilmiştir. Bununla birlikte 14. yüzyılda Suriye’de meydana getirilen anonim *Kitâb Et-Tuhfetü’z-Zekiye Fi Luḡati’t-Türkiyye*’de muhtemelen Oğuz Türkçesi tesiriyle -ası/-esi ekine de rastlanmıştır (bk. Pritsak, 1988: 114, 120).

2.6. Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman

Batı veya Oğuz Türkçesinin Orta Türkçe devresini ifade eden ve Selçuklu, Beylikler ile ilk Osmanlılar döneminin yazı dili olan Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman için Eski Türkçenin -ḡay/-gey,

-ḡa/-ge, -daçı/-deçi eklerinin yerini genel anlamda -ısar/-iser eki almıştır. Bununla birlikte -a/-e istek kipi eki de gelecek zaman an-

lamıyla bolca kullanılmıştır. Bu dönemin karışık dilli veya Doğu Türkçesine yaklaşan birtakım metinlerinde, seyrek de olsa, -ğay/-gey ekine de rastlanmaktadır (Mansuroğlu, 1956: 134). Tabii, asıl gelecek zaman eki -ısar/-iser'dir (bk. Timurtaş, 1977: 125; Mansuroğlu, 1988: 272; Gülsevîm, 1997:100-105.).

16. yüzyılda Batı Türkçesinin ilk gramerini yazan Bergamalı Kadri, "ma'lûm-ı nefy-i müstakbel" başlığı altında ele aldığı konu hakkında şu bilgi ve örnekleri vermektedir:

Nefy-i müstakbel fi'lüñ zamân-ı âtide, ya'nî gelecekte işlenmesin selb itmekdür... Muţtaridesinüñ misâli budur: bilmeye, bilmeyeler; bilmezsin, bilmeyesiz; bilmeyem, bilmeyevüz. Ammâ o bir vezin dali ki nefy-i müstakbele râci'dür; bilmeyiser gibi, oğımayısar gibi.... Ve daği gelse gerek ki dirler bu üslub-ı ma'nâ haqıkatda nefy-i müstakbele râci'dür; lâkin bu kadar vardur ki müfred degül mürekkebdür (Bergamalı Kadri, 1946: 20-21).

Bu bilgilere göre, Bergamalı, 1. -(y)a/-(y)e, 2. -ısar/-iser, 3. -sa/-se gerek şeklinde üç gelecek zaman çekiminden söz etmektedir.

Bu girişten sonra, Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman çekimini kuran veya gelecek zaman partisipi olarak kullanılan ekleri ayrı ayrı ele alabiliriz.

2.6.1. -ısar/-iser: yaratılmış bu şarbatdan dadısar "yaratılmışlar bu içkiden tadacaklar" (Ç : 61), bu sâuí meclisin âsridisârdür "bu saki meclisini (mecliste bulunanları) sarhoş edecektir" (ŞH I 15), Óaúú sini sulûân úlısar úamuya "Tanrı seni herkese sultan edecek" (YZ 2:14)... (Mansuroğlu, 1988: 272).

2.6.2. -a/-e: gâläbâk bigi dağıla bu insân "bu insanlar kelebek gibi dağılacaklar" (Ç: 31), yaşlığı gidâ, úalmaya "yaşlılığı gidecek, kalmayacak" (SV I 60), bizüm hâpümüz úurar olamı? "bizim hepimizi öldürecek mi?" (DK 24:18)... (Mansuroğlu, 1988: 272).

2.6.3. -ğay/-gey: bolğay "olacak" (CR VIII 1), yeñân gâlgây ayaðçılar, maña sağraúını tiz bêrgây "meyhaneciler acele gelsinler ve bana kadehi çabuk versinler" (ŞH IV 2), cannatda yüzün gibi óur olmağay "cennette yüzün gibi huri olmayacak" (KB 605:9) ... (Mansuroğlu, 1988: 272).

2.6.4. -ası/-esi: Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman için -ası/ -esi partisipinden de faydalanılmış ve bu partisip eki bazen gelecek zaman çekim eki olarak kullanılmıştır: *gör-esi-ven*, *gid-esi-dür* misallerinde olduğu gibi. Eski Anadolu Türkçesinden sonra bu kul-

lanış kalkmış ve -ası/-esi yalnız partisip eki olarak kalmıştır (Ergin, 1985: 304).

2.6.5. Bugün gelecek zaman eki olarak kullandığımız -acağ/-ecek eki, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde partisip olarak seyrek şekilde görülmekle beraber (msl. Bk. SN 206), fiil çekim eki olarak hemen hemen kullanılmamıştır. Bir iki metinde çok az olarak tesadüf edilmektedir (Timurtaş, 1977: 125; Ergin, 1951: 318).

Bu eki Eski Anadolu Türkçesindeki isim fiiller (partisip, sıfat-fiil) arasında gösteren Mansuroğlu şu bilgileri vermektedir:

-açak/-äçäk (-acağ/-äcäk?). Gereklilik ve gelecek zaman unsuru olarak, bu ek, belki de ilk defa XIII. yüzyılda görülür. Bu eki iki kere Ç (Çarhname)'de ve bir kere de YZ (Yusuf u Züleyha)'de tevsik ettik: varaçak yer "varacak (varılacak) yer" (Ç 38), gäläçäk näsna "gelecek şey" (Ç 58), sığınaçak "sığınacak (yer)" (YZ 6:5) (Mansuroğlu, 1988: 266).

Ek, Eski Anadolu Türkçesi, Azerî Türkçesi, Osmanlıca ve bugünkü Türkiye Türkçesinden başka Kıpçakça, Özbekçe, Türkmence, Kırım Tatarcası ile Kumuk, Abakan ve Şor şivelerinde de kullanış sahasına girmiştir. Batı Türkçesinde yegâne gelecek zaman isim fiil eki olarak kalmamış, eskiden beri şekil ve zaman eki durumuna da geçip '*gelecek zaman fiil çekimi*'ni kurmuştur (Eraslan, 1980: 25-25).

Özetle, -acağ/-ecek eki Türk dilinde sonradan ortaya çıkmış yeni bir ektir. Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında görülmeye başlamış, önce yalnız partisip eki olarak kullanılmış, sonra devre sonunda Osmanlıcaya aynı zamanda gelecek zaman çekim eki olarak geçmiştir. Osmanlıca ile Türkiye Türkçesinin tek gelecek zaman ekidir (Ergin, 1985: 303).

Ergin, bu ekin menşei ile ilgili olarak da şunları söylemektedir:

"Nereden geldiği belli değildir. İki heceli yapısı ile bir birleşmeden doğduğu hissini vermektedir. -ıcağ,/-icek gerundiumu ile de bir ilgisi olabilir. Önce, Eski Anadolu Türkçesinin sonları ile Osmanlıcanın başlarında -açak/-eçek şeklinde ç'li idi. Osmanlıca içinde c'li olmuştur." (Ergin, a.y.)

Bilindiği gibi, Korkmaz, -acağ/-ecek gelecek zaman ekinin yapısını -a+ça+oğ şeklinde (-a: gelecek zaman eki, +ça: eşitlik hâli eki, oğ: pekiştirme edatı birleşmesi ile) açıklamıştır (bk. Korkmaz, 1959: 159-168).

2.7. Türkiye Türkçesinde gelecek zaman çekimi

Türklüğün en gür kolu olan Oğuzlar, 11. yüzyıldan itibaren kitleler hâlinde ata yurdundan batıya doğru yürüyünce, Türk dili de, bir lehçesi ile sınırlarını batı yönünde, yani Anadolu ve Balkanlar Türkiye'sinde genişletmiştir.

Anadolu'da Türk varlığı ve hâkimiyeti 11. yüzyılda başlar. Ancak birkaç yüzyıl içinde sürekli göçler ve başarılı iskân politikalarıyla Anadolu, kısa sürede bir Türk ülkesi hâline gelir. Anadolu Türk varlığının çoğunluğu Oğuz Türklerinden oluşmakla birlikte, Kıpçak, Peçenek ... gibi diğer Oğuz dışı Türk unsurlarının da Anadolu'ya geldikleri bilinmektedir.

Gerek Oğuz boylarının kendi içlerindeki ağız ayrılıkları ve gerekse Oğuzlarla Oğuz dışı Türk unsurları arasındaki ağız farklılıkları Anadolu ve Balkanlar Türkiye'sinde birçok ağzın ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Türk dili tarihi içindeki muayyen bir devri ve şiveyi işaret etmekle birlikte bugün için millî Türk devletinin siyasî sınırları içinde konuşulan dile Türkiye Türkçesi; bu millî sınırlar içerisindeki il, ilçe ve köylerde konuşulan farklı fonetik ve morfolojik özelliklere sahip ağzılara da Anadolu ağzıları adı verilmektedir (Gülensoy- Buran, 1994: 21). Anadolu ağız araştırmalarından söz edilirken hemen *Rumeli ağzıları* da hatıra gelir ve genellikle ikisi birlikte ele alınır. "Anadolu ve Rumeli Ağzıları" deyimi, Oğuz Türkçesinin tarihi gelişme ve yayılma seyrine bağlı olarak, Anadolu dışında *Kıbrıs, Suriye, Irak* kesimleri ile Balkan yarımadasında *Trakya, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya* Türk ağzılarını da içine almaktadır (Korkmaz, 1995-II: 232).

2.7.1. Yazı dilinde gelecek zaman çekimi

Bilindiği gibi, bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde fiillerin gelecek zaman çekimi için tek bir ek vardır, o da, yukarıda belirttiğimiz gibi, Eski Anadolu Türkçesinin sonları ile Osmanlı Türkçesi'nin başlarında teşekkül eden -acaú/-ecek ekidir.

Bugün, başta geniş zaman ve şimdiki zaman ekleri olmak üzere, birtakım kip eklerinin de gelecek zaman anlamıyla kullanılmış olmasına rağmen (bk. Ergin, 1985: 302; Yaman, 1999: 45-129), asıl ve kesin gelecek zaman ekimiz -acaú/-ecek ekidir. Diğer şekil ve zaman ekleri gibi vurgulu olan gelecek zaman ekinden sonra fiilin şahıs işareti olarak zamir menşeli birinci tip şahıs ekleri getirilir. Ekin kökeni, yapısı ve kullanıma çıkış tarihi ile ilgili bilgileri yukarıda vermiştik.

2.7.2. Anadolu ağızları ve ağız araştırmalarının Türk dili grameri için önemi

Her dilin biri konuşma, diğeri yazı dili olmak üzere iki cephesi vardır. Konuşma dili yazı diline göre daha eski ve tabiidir. Bütün yazı dillerinin kaynağını teşkil eden konuşma dilleri ve bunlar arasındaki küçük fonetik ayrılıklar ağızları meydana getirir (Gülensoy-Buran, 1994: 21).

13. yüzyılda ilk yazılı edebî ürünlerini vererek bir yazı dili hüviyetini kazanan Batı veya Oğuz Türkçesinin temelinde, hiç şüphesiz, yukarıda oluşumunu belirttiğimiz Anadolu ağızları vardır. Tabiatıyla, Türkiye Türkçesinin olduğu kadar, henüz ortaya konulamamış olan “karşılaştırmalı Türk grameri” ve “etimoloji sözlüğü” müzün yapısında Anadolu ve Rumeli ağızları malzemesinin ve bu malzeme üzerindeki incelemelerinin önemini gözden uzak tutmak mümkün değildir.

“Ağızlar, yazı dilinin bozulmuş bir şekli değil, onun yanında, fakat ondan bağımsız olarak yaşayan ve nesiller boyu devam edegelen dil değerleridir.” (Liyons, 1968: 35) Bunun içindir ki, “Türk dilinin yüzyıllardır yazı dilinden ayrı olarak sözlü kaynaklarda, yani halk ağızlarında süregelen dil değerlerini bilimsel ölçülerle ortaya koyma amacına dayanan çalışmalar” (Korkmaz, 1973: 126) olarak tanımlanan ağız araştırmaları neticesinde elde edilen bilgiler de, Türk dilinin bazı meselelerinin çözülmesinde son derece önemlidir. Nitekim Anadolu diyalektolojisinin millî anlamda kurucusu olan Ahmet Caferoğlu da, “Yıllardan beri yapmakta olduğum Anadolu gezilerimden elde ettiğim kanaat nihayet, mukayeseli Türk dili gramerini yazacakların işe Anadolu ağızlarından başlamaları fikrini telkin etmiştir.” (Caferoğlu, 1947: 79) demektedir, bunu da “Bugün Anadolu’nun birçok yer, köy, oba, dağ, ırmak ve saire adları, Türk boy, uruğ ve soylarına izafe edildiklerinden bu eski Türk hatıralarını muhafaza ettikleri gibi, eski gelenek ve görenekler de silinip ortadan kalkmamıştır. Hele şive ve ağız malzemesi bakımından, Türk kabilelerinin, uruğlarının ve sairenin, Türk dili tarihinde unutulmaz hizmetleri vardır.” (Caferoğlu, 1947: 79) tezine dayandırmaktadır.

İşte Anadolu ağızlarının bu zengin ve vazgeçilemez dil malzemesi içinde bizim üzerinde duracağımız konu, Anadolu ağızlarında “gelecek zaman” çekimidir.

2.7.2.1. Anadolu ağızlarında gelecek zaman çekimi

Bugün Anadolu ağızlarında fiillerin gelecek zaman çekimi için, bizce, iki ek kullanılmaktadır:

- a) -acağ/-ecek gelecek zaman eki,

b) (Seyrek olarak ve belli ağzılarda) -ıcı/-ici, -ucu/-ücü gelecek zaman eki

2.7.2.2. -acağ/-ecek: Yazı dilimize paralel olarak, Anadolu ve hatta Rumeli ağzlarında da fiillerin gelecek zaman çekimi için genel olarak -acağ, -ecek eki kullanılır. Ancak bu kullanılış çok tabii olarak yazı dilimizden farklılıklar arz eder. Kısacası -acağ/-ecek gelecek zaman ekinin değişik fonetik hadiselerle bağlı olarak yörelere göre değişen çok farklı kullanımları vardır. Bunları, L. Karahan'ın sınıflamasına (bk. Karahan, 1996) bağlı olarak üç Anadolu ağız grubu ve Rumeli ağzlarındaki kullanımlarıyla şöyle verebiliriz:

2.7.2.1.1. Doğu Grubu Ağzlarında -acağ/-ecek gelecek zaman çekimi

Bu grubu Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti hariç) ve Van ağzları oluşturmaktadır (Karahan, 1996: 1).

Örneklerin bir kısmı şahıs ayırımı gözetilmeden karışık olarak verilmiştir.

Erzurum ve yöresi ağzları : -(y)acağ/-(y)eceyh, -(y)aca/-(y)ece şekillerinde görülmekte ve çekimde ek-fiil menşeli şahıs bildirme ekleri almaktadır: alacağam, gelecegem, başliyacam, ohiyacağam, başliyeceyim; alacayığ, geleceyiyh, görecayığ, alacayığ; alacağsan, geleceyhssen, gelecağsan, alacağsın, diyecağsın, alacasın, başliyacasın; alacağsız, geleceyhhsiz, göreceyhhsiz, alacasız, başliyacasız; alacağ, geleceyh, başliyacağ; alacağlar, diyecceyhler... (Gemalmaz-1, 1995: 358-362).

Erzincan ve yöresi ağzları: edecegem, vuracağam, ölecağam, alacem/alacim, bulacem/bulacim; alacağsan, vereceksen, edeceğsin, edecağsın, çalışecasin, alaceğsin, edeceğsin, vereceyhhsin/vereceysin, alaceyhhsin/alaceysin; geleceh, alacağ, güleceyh, bileceyh; yiyecik, kesecök, duracığ, geçürecük, yapacaz, edeciz, olacayığ, , gideceyik; alacalsız, geleceyhhsiz, vereceyhhsiz; yolıyecağlar, gidecağlar, gideceyhler, bilecağlar... (Sağır, 1995: 176-180).

Diyarbakır ve yöresi ağzları: boşanacağam, çektirecağam; çılacağsan, dikecağsın; biçecağ, dolacağ; gezecağız, gidecağız, gidecağığ, götürecağaz; çılacağsız, dinleyecağsın, öldirecağsın; gelecağlar, götürecağlar... (Erten, 1994: 48).

Urfa merkez ağızı: ulaştıracağam, yapacağam, bilecağam; dögecağsan, alacağsan; nolacağ, ötecağ, sürecağ; inanacağ, çıhacağ; yandıracağsız, alacağsız; diyecağlar, göttirecağlar, alacağlar... (Özçelik, 1997: 102-103).

Gümüşhane ve yöresi ağızları: alacım, soracım, başlyacım, sevecim, söyliyecim; alacağam, soracağam, sevecegem, görecegem; alacam, sevecem; alaceyim, seveceyim; alacağum, sevecağum; alacum, başlayacaum, seveceum; alęcëyim, başlięcëyim... (San, 1990: 260-263).

2.7.2.1.3. Kuzeydoğu Grubu Ağızlarında -acaú/-ecek gelecek zaman çekimi

Bu grubu Hopa, Borçka, Arhavi (Artvin), Rize ve Trabzon ağızları oluşturmaktadır (Karahana, 1996:1).

Rize ve yöresi ağızları: Gelecek zaman eki, bölgede birbirinden farklı faktör ve eğilimlere bağlı olarak çeşitli yönlerde fonetik değişikliklere uğramış ve ağız yörelerine göre değişen biçimlere girmiştir. Bunlardan en mühimi ve en yaygın olanı, ek bünyesindeki ikinci ünlünün birinci teklik ve çokluk şahıs çekimleri sırasında, söz konusu zamirler için kullanılan yuvarlak ünlülü -um ve -uk şahıs eklerinin tesiriyle, yuvarlak sıraya geçmesidir. Bölgede kullanılan gelecek zaman ekleri şu biçimlere tekabül etmektedir:

-aça/-acā/-acağ/-acağ/-acā/-acāğ/-ace/-aceğ/-aço/-açoğ/
-ácā/-ácğ/-ācoğ/-ca/-cağ/-cağ/-ce/-ceğ/-ceğ/-coğ/-cö/-cö/
-eça/-eçā/-eçāğ/-eçe/-eçe/-eçeğ/-eçeğ/-eçēğ/-eçe°/-eço/-eçoğ/
-ecö/-ecöğ/-ecü/-êcā (Günay, 1978: 158).

Rize ili ağızları için sadece ekleri vermekle yetiniyoruz (Örnekler için bkz. Günay, 1978: 158-167).

Trabzon ve yöresi ağızları: görecōm (133), edecōğum (134), dëyecekler (134), taçacağum (134), dutulacağ (151), öldürecesiniz (153), öldümeveciz (153), getürecek (153), alacağlar (154), olacağ (195), çıkmıyecek (197), ni yapacağsınız (219), kırdaracağ (219), vërecōuğ (219)... (Caferoğlu, KDİAT).

2.7.2.1.4. Batı Grubu Ağızlarında -acaú/-ecek gelecek zaman çekimi

Bu grubu, Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Is-

parta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları meydana getirir (Karahan, 1996: 2).

Ordu ve yöresi ağızları: gıdecem (3), alacâm (5), yapacak (5), görecem (7), getüreceksiz (10), gitmicem (13), gétmiyeceyim (13), yapacam (16), gelecek (20), tıraş edecem (20)... (Caferoğlu, KDİAT).

Giresun ve yöresi ağızları: asılacâm (87), deyeceksiñ (92), bulacağsın (92), gèdecem (93), annatacak (93), bulacak (98), yapacağuz (100)... (Caferoğlu, KDİAT); görecekşiğiz (Karahan, 1996: 38 < NÇ, 4).

Malatya ve yöresi ağızları: öldüreçeğim (13/14), diyecâğım (110/128), öldürecâm (57/42), söylüycâm (56/32), geleceâm (56/65), anladacâyım (28/5), gıdecem (91/14), bilecêm (91/3), gülecem (14/13) ... (Gülseren, 2000: 179)

Kastamonu ve yöresi ağızları: vèrecek (10), gıreceksiñ (10), geleceydım (11), paydıracakla (13), püşürecekla (13), ben yapacayım (12), deyecek (14), nölcağın 'ne olacağım' (16), étmeyecin 'etmeyeceğim' (25), çıkaracın 'çıkarcacağım' (25), gıdecıysin (26), söylemiyecisin (26), yiyecen (29), yiyceksin (29) yèycen (29), yapacağsın (30), öldürecek (31), yapacağ (31), sağacım inekleri (36)... (Caferoğlu, AAT).

Kırşehir ve yöresi ağızları: gaçacâm (XXXVI/110), vuracân (II/120), gıyâmet gopacağ (XII/7), ölecez (LXVII/17), bulacığ (XLIX/36), diğneyecek (LIX/70), idecâniz (LV/18), yapacağlar (Günşen, 2000: 141-142)

Manisa ve yöresi ağızları: yaPcâKlâmiş mi (4), diñnicâK (5), añnacaü (5), gıTcez, yaPcez (6), gâycâK (6), niy olcân gâri? (6), gidicâm (9), baKceksiñ (10), bincâK (11), gaçicân (11), oturmâcân gâri (12) ... (Korkmaz, GBAA)

İzmir ve yöresi ağızları: dikicân bân (22), âmredicâm (22), götücâm (22), bân vericân (25), yaPcaz (26), gülücâm sölâyâmecâm (28), doğuicâsıñ (29), gidâcâK (29), vâcam (30), vâcaK mı (30) ... (Korkmaz, GBAA)

Afyon ve yöresi ağızları: yapicâK (37), istecân bân (38), bân gidicân (38), varacam (41), viracâm (41), âkâcäsâñ (43), âkilâcâK (44), âkâciñiz (44), ninêcâciñiz (44), bilâciK biz (44), bulucâñiz (46)... (Korkmaz, GBAA)

Aydın ve yöresi ağızları: işlicâK (77), mân doldücân (77), bân alcen (78), vécâK (78), neaPcân (79), çinicâK (80), çalışı-vêcên (82), eTcâKlâ (82) ... (Korkmaz, GBAA)

Edirne ve yöresi (Rumeli) ağızları: Yapı ve kuruluş bakımından Ege bölgesi ağızlarıyla benzerlik gösteren gelecek zaman eklerinde hece kaynaşması ve hece düşmesi görülmektedir: ğannancân 'kanlanacağım' (27-8), dirilcên 'dirileceğim' (27-8), alcām (17-12), sülücem 'söyleyeceğim' (1-1), taşıttıracām (17-71), vērcen (25-184), ekçen (38-18), sülecēsın 'söyleyeceksin' (27-47), yapçak (17-35), yeycek (13-28), gitçēz (3-1), durcāz (30-44), yapcānız (metin dışı derleme), tutçaqlar (4-173), çarıcaqlar (40-43)... (Kalay, 1998, 107-109)

Görüldüğü gibi, Anadolu ve Rumeli ağızlarında genel olarak yazı dilimizle ortak, ancak çeşitli fonetik hadiselerle değişime uğramış olarak -acağ/-ecek eki kullanılmaktadır.

2.7.2.3. -ıca/-ıci, -ucu/-ücü:

Çalışmamızın asıl konusu olan bu ek, Anadolu ağızlarında belli ağızlar çerçevesinde -acağ/-ecek ekinin yanında ikinci bir ek olarak karşımıza çıkmaktadır. Şimdiye kadar birkaç araştırmada belirtmiş, fakat -acağ/-ecek ekinin değişik fonetik hadiseler sonucu değişikliğe uğramış bir biçimi olarak kabul edilmiş, yapısı, kökeni üzerinde durulmamıştır. Doğrusu, biz de başlangıçta bu ekin -acağ/-ecek ekinin fonetik hadiseler sonucu oluşmuş bir şekli sanmıştık.

Bu ek, ulaşabildiğimiz derleme metinlerine göre Güneydoğu ve Çukurova bölgelerinde yer alan birkaç ağızla (Gaziantep, Adana, Hatay, Kahramanmaraş) bu bölgelerden İç Anadolu'ya (Kırşehir, Kayseri vb.) göç eden Türkmen unsurlarında görülmektedir. Ancak, zaten çok yaygın olmayan ekimizin gerek yazı dilinin etkisi gerekse de yaygın olan -acağ/-ecek ekinin etkisiyle kullanımdan düşme eğilimine girdiği gözlenmektedir. Bunu örnek çekim aldığımız kişilerin bir fiili bütün şahıslar için çekimlerken zorlanmalarından anlamak zor değildi.

Şimdi ekin kullanıldığı ağızlardaki örneklerini verelim.

-ıca/-ıci, -ucu/-ücü ekinden ilk bahseden Ömer Asım Aksoy olmuştur. Aksoy, "Gaziantep Ağzı" adlı çalışmasında şu bilgi ve örnekleri vermektedir:

"Gelecek zaman kipinin Gaziantep'te başka türlü bir çekimi daha kullanılır. Bu da "-cek" yerine fiil kökünün gerektirdiğine göre "-ci, -cı, -cu, -cü" getirildikten sonra şahıs takısının buna eklenmesiyle meydana gelir:

geleceğim > gelicim, geleceksin > geliciñ, gelecek > gelici; geleceğiz > gelicik, geliciyk, geleceksiniz > gelicisēz, geliciñiz, gelicēz;

gelecekler > geliciler; bileceğim > bilicim, göreceğim > görücüm, süreceğim > sürücüm, yazacağım > yazıcım, kıracağım > kırıcım, soracağım > sorucum, oturacağım > oturucum” (Aksoy, 1945-I: 160-161).

Aksoy, Gaziantep ağzındaki bu ikinci tip gelecek zaman ekinin soru şekline de örnek vermiştir: gelicim > gelici miym, gelicim mi?, geliciñ > gelici misiñ, gelici miñ, geliciñ mi?, gelici > gelici mi?, gelicik > gelici miyk, gelicik mi?, gelicisēz > gelici misēz, gelicēz mi?, geliciler > geliciler mi? (Aksoy, 1945-I: 161)

Aksoy’un çalışmasından bu yana elli beş yıl geçmiş olduğu için, -ıcı/-ici, -ucu/-ücü ekinin bugün de Gaziantep ağzlarında kullanılıp kullanılmadığını öğrenmek istedik¹ ve Gaziantep’in Şahinbey ilçesi Akpınar Köyü nüfusuna kayıtlı, ancak ilçe merkezinde ikamet eden Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü son sınıf öğrencisi Mustafa Kemal Güneş’ten kaynak kişi olarak yararlandık. Öğrencimiz olan Güneş’in *bil-* ve *oku-* fiillerinin bütün şahıslara göre gelecek zaman çekimi de aynı:

bil-:

Olumlu: bilicim, biliciñ, bilici; bilicik, biliciñiz, biliciler

Olumsuz: bilmiyécim, bilmiyéciñ, bilmiyéci; bilmiyécik, bilmiyéciñiz, bilmiyéciler

Soru: bilicim mi, biliciñ mi, bilici mi; bilicik mi, biliciñiz mi, biliciler mi?

oku-:

Olumlu: okuyücüm, okuyücüñ, okuyücü; okuyücüç,

okuyücüñuz, okuyücular

Olumsuz: okumuycum, okumuycuñ, okumuycu; okumuycuç, okumuycuñuz, okumuycular

Yeterlilik: okuyabilicim, okuyabiliciñ, okuyabilici; okuyabilicik, okuyabiliñiz, okuyabiliciler²

Kaynak kişimizin belirttiğine göre, bu ek ve çekimi hâlâ Gaziantep yöresinde kullanılmakta, fakat okuma yazma oranı arttıkça yeni nesilde yerini acağ/-ecek eki ve çekimine bırakmaktadır.

Dörtyol (Hatay) ağzı: 1959 yılında DTCF’de Türk Dili bitirme tezi hazırlayan Özer Genç de Dörtyol ağzında -ıcı/-ici, -ucu/-ücü eki

¹ Biz bu çalışmayı yaptığımız zaman, Türk televizyonlarında “Zerda” ve “Yabancı Damat” gibi Gaziantep yöresinde çekilen ve oyuncularının Gaziantep ağzıyla konuştuğu dizi filmler gösterimde değildi.

² Bu örnek çekimler 22 Nisan 2000 günü derlenmiştir.

için *sev-* fiilini örneklemiştir: *sevi-cim, sevi-cing, sevi-ci; sevi-cik, sevi-cingiz, sevi-ciler* (Genç, 1959: 13)

Kozan (Adana) ağzı: Adil Arıkan, 1966 yılında yaptığı Türk Dili lisans tezinde gelecek zaman için *-ıcı/-ici, -ucu/-ücü* eki ile

-acağ/-ecek ekinin karışık olarak kullanıldığını tespit etmiş:

Olumlu: *gel-i-cim (gel-e-cām), gel-e-cek-sin, gel-i-ci; gel-i-ci-k (gel-e-cek), gel-e-cek-sin-iz, gel-e-cek-ler*

Olumsuz: *gel-mey-cim (gel-mey-cām), gel-mey-cin (gel-mey-cān), gel-mey-cik (gel-mey-cek), gel-me-cek-sin-iz, gel-me-cek-ler* (Arıkan, 1966: 16)

Görüldüğü gibi Kozan ağzında bu iki ek karışık olarak kullanılmaktadır. Bunun halk muhayyilesinin karışıklığından mı, yoksa etnik yapı, yani boy farkından mı kaynaklandığını bilemiyoruz.

Afşin (Kahramanmaraş) ağzı: Yaşar Özdemir tarafından hazırlanan lisans tezinde de Afşin ağzında gelecek zaman çekimi iki ayrı ek ve çekimle verilmiş:

Gāl-ā-cam ~ gāl-i-cim, gāl-ā-cañ ~ gāl-i-ciñ, gāl-ā-caĠ ~ gāl-i-ci ; gāl-ā- caĠ ~ gāl-i-ciĠ (gāliciyiĠ), gāl-ā-cañız ~ gāl-i-ciz , gāl-ā-cālār ~ gāl-i-ci-lār (Özdemir, 1960: 14)

İstikbâlin rivayeti: *yap-a-cāmıssım ~ yap-ı-cıymıssım, yap-a-cāmıssıñ ~ yap-ı-cıymıssın, yap-a-cāmış ~ yap-ı-cıymış; yap-a-cāmıssıĠ ~ yap-ı-cıymıssıĠĠ, yap-a-cāmıssız ~ yap-ı-cıymıssın, yap-a-cāmış-lar ~ yap-ı-cı-lar-mış* (Özdemir, 1960: 14-15)

İstikbâlin hikâyesi: *yap-a-cā-dım ~ yap-ı-cī-dım, yap-a-cā-dıñ ~ yap-ı-cī-dıñ, yap-a-cā-dı ~ yap-ı-cī-dı; yap-a-cā-dıĠ ~ yap-ı-cī-dıĠĠ, yap-a-cā-diz ~ yap-ı-cī-diz, yap-a-caĠ-lar-ı-dı ~ yap-ı-cı-lar-ı-dı* (Özdemir, 1960: 16)

Kahramanmaraş ili ağzı: *gêdicim* (134), *vêricik* (139), *dêyiciyseñ 'diyeceksen'* (158), *dôğücün 'döveceksin'* (161), *ğurtulucuñ* (177), *beni yiyici* (184) ... (Caferoğlu, GDİAT)

Son örnekler de *-acağ/-ecek* ekinin yanında ikinci derece sıklıkla kullanılan gelecek zaman çekimi ekleridir.

Kırşehir ve yöresi ağızlarında gelecek zaman kipinin asıl eki *-acağ/-ecek* ve onun çeşitli ses olayları sonucunda oluşmuş şekilleri iken, Çiçekdağı ve Akpınar, Akçakent ilçelerine bağlı Alishar, Köşger, Devci, Çopraşık, Mahsenli, Gülistan gibi Türkmen köyleri insanının gelecek zaman için *-ıcı/-ici, -ucu/-ücü* ekini kullandıklarını görüyoruz: *görücüm, görücün, görücü; görücük, görücünüz, görücüler; ya-*

pıcım, yapıcıñ, yapıcı; yapıcık ~ yapıcık, yapıcıñız, yapıcılar; idiciñ 'edeceksin" (XLI/49) ...vb. (Günşen, 2000: 140, 321, 389 ve metin dışı derlemeler)

Ayrıca Kırşehir'in Mucur ilçesi ile Kırşehir'e sınır Nevşehir'in Kozaklı köylerinde yaşayan Yabanlı aşireti arasında da -acağ/-ecek yanında, -ıcı/-ici, -ucu/-ücü ekinin de kullanıldığını tespit ettik. Yabanlı Köyleri Kalkınma Derneği başkanı Ahmet Şahan'dan şu örnek çekimleri derledik: olucum 'olacağım', olucuñ, olucu; olucuğ, olucuñuz, olucular; gidicim, gidiciñ, gidici; gidicik ~ gidicik, gidiciñiz, gidiciler... vb.

Kırşehir merkez ilçeye bağlı Toklumen beldesinde de -ıcı/-ici, -ucu/-ücü ekli gelecek zaman ekinin kullanıldığını görüyoruz: vurucum, vurucun, vurucu; vurucuú, vurucunuz, vurucular vb.

Toklumen'de asıl yaygın kullanılış ise -acı/-eci şeklindeki gelecek zaman ekidir. Bu ekin, -ıcı/-ici, -ucu/-ücü ekinin -acağ/-ecek ekinin tesiriyle oluşmuş şekli olabileceğini sanıyoruz.

Erzincan ağzında da, -acağ/-ecek ekinin değişik şekilleri yanında, bir de -ici eki tespit edilmiştir: gelicim 1.22.22 (Sağır, 1995: 176).

Erzincan ağzında -acı/-eci şeklinde kullanılan gelecek zaman ekleri de tespit edilmiş, bu şekiller -acağ/-ecek ekinin diğer şekilleri gibi değişik ses hadiselerine bağlanmıştır (bk. Sağır, 1995: 176-177).

Ekimizin Kayseri Avşarları arasında da kullanıldığını bilmek ve gözlemekle beraber, herhangi bir derleme metnine ulaşamadık. Ancak Avşarlar arasında kullanılmış olması, ekin Oğuz/Türkmen ağzları içinde hangi etnik unsur veya unsurlar tarafından kullanıldığı sorusunu cevaplama da bir ipucu da teşkil etmektedir.

L. Karahan, Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması adlı eserinde Batı Grubu Ağzlarının alt gruplarını belirleyen şekil bilgisi özellikleri arasında "-ıcı/-ici ekinin gelecek zaman eki olarak kullanılması" maddesine yer vererek şu bilgi ve örnekleri vermektedir:

"Türkiye Türkçesi yazı dilinde "-acağ/-ecek" olan gelecek zaman eki, Anadolu ağzlarında ses yapısı bakımından çeşitlilik gösterir. Yörenin ünlü uyumları ve ünsüz değişimleri karşısındaki eğilimi, gelecek zaman ekinin de yapısını belirler.

VII. Gruptaki Adana, Hatay, Kahramanmaraş ve kısmen de Gaziantep ağzlarında "-acağ/-ecek" in yanında yakın geleceği karşılayan "-ıcı/-ici" eki de kullanılmaktadır.

oliciñm, olıcı (Adn/ŞD, 35), gelici, gelicik, geliciler (Adn/MÖ), çıkıcım, çıkıcıñ, çıkıcı, çıkıcığ, çıkıcıñız, çıkıcılar (Ht/DS, 34), gelici (Ht/NG, 30), alıcıñ, alıcı (Kh/AA, 63), geliciler (Kh/YÖ, 14)), gelicim, gelici (Gz/ÖAA, 160)" (Karahan, 1996: 147)

Karahan, gelecek zaman çekimi için kullanılan eki sadece -ıcı/-ici olarak, yani düz dar biçimli olarak almış, ekin -ucu/-ücü şeklindeki yuvarlak dar biçimine değinmemiştir. Üstelik vermiş olduğu son iki örnek için Gaziantep ağızı için yararlandığı kaynaktaki yuvarlak biçimli örnekleri de dikkate almamıştır. Gerçekte ekin hem düz hem de yuvarlak ünlülü dört biçimi vardır. Tabii, burada Karahan'ın çalışma konusunun, bizim özel olarak ele alıp işlemeye çalıştığımız konu olmadığını da gözden uzak tutmamamız gerekir.

Karahan'ın bir tespitine biz de katılıyoruz: Bu ek esas itibariyle Adana, Hatay, Kahramanmaraş ve Gaziantep ağızlarında ve -acağ/-ecek ekinin yanında ikinci bir gelecek zaman eki olarak kullanılmaktadır. Hakikaten -ıcı/-ici, -ucu/-ücü gelecek zaman eki Güneydoğu Anadolu ve Çukurova bölgelerinde yer alan ağızlarda ve bu ağız bölgelerinden göç alan Kırşehir, Kayseri, belki Erzincan gibi Türkmen unsurlarının ağızlarında kullanılmaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, -ıcı/-ici, -ucu/-ücü eki, şimdiye kadar -acağ/-ecek ekinin yöre ağızlarının ünlü uyumları ve ünsüz değişimleri karşısındaki eğilimine bağlı bir değişimin neticesinde oluşmuş bir şekli olarak görülmüş, öyle algılanmıştır (msl. Aksoy, 1945: 160). Biz bu görüş/görüşlere katılmıyoruz. Zira, bizce bu ek

-acağ/-ecek ekinden ayrı ve farklı ikinci bir gelecek zaman ekidir. Hatta arkaik bir ektir. Bunu aşağıda belirteceğiz.

O hâlde -ıcı/-ici, -ucu/-ücü eki nereden geliyor?

Yukarıda Kozan (Adana), Dört Yol (Hatay), Afşin (Kahramanmaraş) ağızlarındaki -ıcı/-ici, -ucu/-ücü gelecek zaman ekiyle çekimlenmiş fiil örnekleri verilirken araştırmacılar, eki -i-ci/-i-cı şeklinde ayırmışlar, yani eki -cı/-ci eki olarak alıp, baştaki -ı/i- ünlülerini bağlayıcı ünlü saymışlardır (bk.. Arıkan, 1966: 16; Genç, 1959: 13; Özdemir, 1960: 14-16). Bu durumla ek, tabii -acak/

-ecek ekinden ayrı bir ek kabul edilirse, ama böyle bir ifade yok, Eski Türkçedeki -cı/-çi gelecek zaman ekini hatıra getirir. Ancak böyle bir zorlamaya hem imkân hem de gerek yoktur. Zira Eski Türkçedeki bu gelecek zaman ekinin tarihî süreç içerisinde daha sonraki dönemlerde kullanıldığını gösteren bir örnek bulmak mümkün değil. Gerek de yoktur, dedik; çünkü ekimizi başka bir biçimde izah etme imkânımız ve delilimiz vardır.

Bizce bu ek -ıcı/-ici, -ucu/-ücü şeklindedir ve aslı -ğuçı/-güçi isim-fiil ekine dayanmaktadır. Bilindiği gibi, bilinen geçmiş zaman ve emir kipi dışında kalan fiil çekim eklerinin aslı isim fiil eklerine dayanmaktadır. Nitekim, bugün Türkiye Türkçesinin ve genel olarak Anadolu ve Rumeli ağzlarının yegâne gelecek zaman eki olan -acağ/-ecek ekinin aslı da isim fiildir ve Eski Anadolu Türkçesinin sonu Osmanlı Türkçesinin başlarında zaman ve şekil eki durumuna geçip gelecek zaman çekimini kurmuştur (bk. Eraslan, 1980: 25-26).

Eski Türkçede isim fiil eklerini ele alan ve her biri hakkında tarihi devrelerle birlikte günümüze uzanan ayrıntılı bilgiler veren K. Eraslan, -ğu/-gü, -ku/-kü gelecek zaman ve gereklilik ifadesi taşıyan isim fiil eki hakkında şu bilgileri veriyor:

Bütün Türk lehçe ve şivelerinde kullanılan ve gelecek zaman ile gereklilik ifadesi taşıyan isim fiil ekidir. Çağataycada ek genellikle ünsüz uyumuna bağlı olarak kullanılmıştır. Doğu Türkçesinde ekin +cı/+çi, +luğ/, +lük, +suz/+süz isimden isim yapma ekleriyle genişlemiş şekilleri yaygın olarak kullanıldığı hâlde, Batı Türkçesinde ancak +cı, +çi isimden isim yapma ekiyle genişlemiş şekli, bazı değişmelerle kullanılmıştır. Baştaki ğ/g seslerinin düşmesiyle ek

-uçı/-üçi şeklini almış, düzlük-yuvarlaklık uyumuyla -ıcı/-içi şekilleri ortaya çıkmış, daha sonra da iki ünlü arasında kalan /ç/ sesinin yumuşaması ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmasıyla da ek, -ıcı/-ici, -ucu/-ücü şekillerinde devam etmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde ekin yerini -acağ/-ecek, -ası/-esi isim fiil ekleri almıştır. Doğu Türkçesinde ekin iyelik eki almış şekilleri *tur-* yardımcı fiilinin geniş zamanı ile *'gelecek zaman fiil çekimi'*ni kuran ikinci bir gelecek zaman çekim eki durumuna geçmiştir (Eraslan, 1980: 27-28).

Kâşgarlı da, -ğuçı/-güçi; -taçı/-teçi, -daçı/-deçi gelecek zaman isim fiil ekleriyle ilgili bilgi verirken, öbür Türklerin dilinde 'tapınguçı, yükünguçi şeklinde olan ism-i fâilin Oğuzların dilinde tapındaçı, yükündeçi şeklini aldığını söyler (DLT-III, 168). Kâşgarlı'nın verdiği bilgiye göre, -ğuçı/-güçi gelecek zaman isim fiil eki, Oğuz dışında kalan ve o zaman Hakaniye Türkçesini kullanan, daha sonra Harzem ve Çağatay Türkçelerini oluşturacak Doğu Türkçesinin kullandığı bir gelecek zaman isim fiil ekidir. Bu, Eraslan'ın ve Eckmann'ın (1988a: 134-135) ekin Doğu Türkçesinde gelecek zaman fiil çekimini kuran ikinci bir gelecek zaman eki durumuna geçtiğini belirten ifadelerini de destekliyor.

"Türkçede -ğu Ekinin Fonksiyonları" adlı makalesinde M. Mansuroğlu da, ekimizin -ğu/-gü ekine -cı/-çi isimden isim yapma eki getirilerek yapıldığını, değişik türetme ve anlamlarının yanında gelecek zaman da bildirdiğini ifade eder (TM, 1953: 341).

Mansuroğlu, "Türkçede -ğay/-gey Eki ve Türemeleri" adlı makalesinde de -ğu/-gü ekinin gelecek zaman fonksiyonuna değinir (Mansuroğlu, 1958: 171).

Bugün Türkiye Türkçesinde isimden fiil yapan işlek bir yapım eki olarak kullanılan -ıcı/-ici, -ucu/-ücü ekini "-ici Adları" alt başlığı altında ele alan T. Banguoğlu da şunları söylemektedir:

"Sıfat fiil olarak canlı olan -ici eki kılıcı ad ve sıfatlar yapan bir üretim eki olarak da dilimizde geniş ölçüde yaratıcı olmuştur. Bu ek Eski Türkçede canlı -güçi birleşik hal sıfat fiil ekinden (korguçı, ölürgüçi) gelmekte olup burada -gü eki isme ek -ci nin fiil tabanlarına gelmesine köprü olmuştur, diyebiliriz (kazmacı x kaz-ıcı). Böylelikle bu fiilden *kılıcı adı* üremeleri meydana gelmiştir." (Banguoğlu, 1986: 246)

Bu son bilgilerden de -ğuçı/-güçi < -ğu+çı, -gü+çi arkaik gelecek zaman isim fiil ve hatta gelecek zaman çekimi ekinin, Anadolu ağızlarının çok az bir kısmında gelecek zaman çekimi olarak kullanılmaya devam etmesinin yanında, yazı dilimizde eski ve asıl fonksiyonlarının unutulmuş fiillerden isimler türeten işlek bir yapım ekine dönüştüğünü anlıyoruz.

Sonuç olarak;

1. Bugün Türkiye Türkçesinin yazı dili ve ağızlarında gelecek zaman çekiminin asıl eki Eski Anadolu Türkçesi döneminde ortaya çıkan -acağ/-ecek ekidir.

2. Ancak, bugün genel olarak Güneydoğu Anadolu ve Çukurova bölgelerinde yer alan birkaç yöre ağız (Gaziantep, Adana, Hatay, Kahramanmaraş) ile bu bölgelerden göç alan Kırşehir ve yöresindeki Türkmen ağızlarında -ıcı/-ici, -ucu/-ücü eki, arkaik bir ek olarak, ikinci bir gelecek zaman eki olarak varlığını sürdürmektedir. Gelgelelim bu ek, şimdiye kadar ya fark edilmemiş ya da ona yer veren ağız araştırmalarında -acağ/-ecek ekinin ünlü uyumları ve ünsüz değişmelerine bağlı olarak ses ve şekil değişmesine uğramış bir şekli gibi algılanmıştır.

3. -ıcı/-ici, -ucu/-ücü eki, bugün yazı dilimizin işlek bir fiilden isim yapım eki olarak (satıcı, yazıcı, okuyucu, binici ... vb.) kullanılırken, Yeni Uygur Türkçesinde -ğuçı/-güçi (bk. Öztürk, 1994: 105), Tatar Türkçesinde de -uçı/-üçi (Zeynalov, 1993: 382) şekilleriyle fâil ismi veya sıfat-fiil eki olarak varlığını sürdürmektedir.

4. Bilindiği gibi, Türk dilinde fiil çekimlerinde üç tip şahıs eki kullanılmaktadır: a) zamir kökenli şahıs ekleri, b) İyelik kökenli şahıs ekleri, c) Emir şahıs ekleri. Emir çekimini bir yana bırakırsak, geriye kalan sekiz kipin ikisinde (bilinen geçmiş zaman ve şart çekiminde)

iyelik kökenli şahıs ekleri, altısında da (öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, gereklilik ve istek) zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. Söz konusu ettiğimiz -ıcı, -ici, -ucu, -ücü gelecek zaman ekinde ise, -acağ/-ecek ekinin tersine, zamir kökenli şahıs eki değil, iyelik kökenli şahıs ekleri (-m, -n, - ;

-ğ/-k, n(ñ)ız, -n(ñ)iz, -n(ñ)uz, -n(ñ)üz, -lar, -ler) kullanılmaktadır. Bu özellik de, Anadolu ağızlarında ikinci ve ayrı bir gelecek zaman eki olarak kullanıldığını ileri sürdüğümüz -ıcı/-ici, -ucu/-ücü ekinin

-acağ/-ecek ekinden ayrı bir ek olduğunu gösteren bir başka özelliktir.

5. Bütün bunlar da, -ıcı/-ici, -ucu/-ücü gelecek zaman ekinin varlığını ve kökenini tanıklamaya yetmektedir.

Teklif:

Bizce, -ıcı/-ici, -ucu/-ücü ekinin kökeni konusunda şüpheye yer bırakacak bir taraf yoktur. Bundan ziyade asıl üzerinde durulması gereken iki nokta vardır. Bunlardan birisi, bu ekin Anadolu sahasında hangi Oğuz/Türkmen unsuru/unsurları arasında kullanıldığının tespiti, mümkünse bir haritasının çıkarılması; diğeri ise bu ekin Türkmenistan ve (Güney de dahil) Azerbaycan ağızlarının da taranarak Oğuz grubu Türk ağızlarındaki yerinin ve kullanımının tespit edilmesidir.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

- Akalın, Mehmet (1988); Tarihî Türk Şiveleri, 2. baskı, Ankara: TKAE Yay.
- Aksoy, Ömer Asım (1945); Gaziantep Ağzı, 3 cilt, İstanbul (GA).
- Arıkan, Adil (1966); Kozan Ağzı (Adana), Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili Mezuniyet Tezi, No: 260, Danışman: Hasan Eren, 77s.
- Banguoğlu, Tahsin (1986); Türkçenin Grameri, 2. basılış, Ankara: TDK Yay.
- Bergamalı Kadri (1946); Müyessiretü'l-Ulûm, Haz.: Besim Atalay, İstanbul.
- Beysanoğlu, Şevket (1966); Diyarbakır Ağzı, Diyarbakır.
- Buran, Ahmet (1996); Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri, Ankara: TDK Yay.
- Caferoğlu, Ahmet (1942); Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar, İstanbul (DİAT).
- Caferoğlu, Ahmet (1947); "Kırşehir Vilâyetinin Bugünkü Etnik Teşekkülüne Dair Notlar", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, II/1-2, s. 79-96.
- Caferoğlu, Ahmet (1984); Türk Dili Tarihi I-II, 3. baskı, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Caferoğlu, Ahmet (1994); Anadolu Diyalektolojisi Üzerine Malzeme I, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (ADÜM-I).
- Caferoğlu, Ahmet (1994); Anadolu Diyalektolojisi Üzerine Malzeme II, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (ADÜM-II).
- Caferoğlu, Ahmet (1994); Anadolu Ağzlarından Toplamalar, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (AAT).
- Caferoğlu, Ahmet (1994); Sivas ve Tokat İlleri Ağzlarından Toplamalar, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (STİAT).
- Caferoğlu, Ahmet (1994); Orta Anadolu Ağzlarından Derlemeler, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (OAAAD).
- Caferoğlu, Ahmet (1994); Kuzeydoğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (KDİAT).

- Caferoğlu, Ahmet (1995); Anadolu İlleri Ağzlarından Derlemeler, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (AİAD).
- Caferoğlu, Ahmet (1995); Güney-Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (GDİAT).
- Çağatay, Saadet (1947); "Eski Osmanlıca'da Fiil Müştakları, Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, c. V, 1947, s. 353-368.
- Çağatay, Saadet (1978); "Eski Osmanlıca Üzerinde Bazı Notlar", Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, Ankara , s. 297-312.
- Eckmann, Janos (1988a); Çağatayca El Kitabı, Çev.: Günay Karaağaç, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Eckmann, Janos (1988b); "Çağataycada İsim-Fiiller", TDAY Belleten 1962, Ankara: TDK Yay., 51-60.
- Eckmann, Janos (1988c); "Harezmi Türkçesi", Çev.: M. Akalın, Tarihi Türk Şiveleri, 2. baskı, Ankara: TKAE Yay., s. 173-210.
- Eckmann, Janos (1988d); "Çağatayca", Çev.: M. Akalın, Tarihi Türk Şiveleri, 2. baskı, Ankara: TKAE Yay., s.211- 245.
- Eraslan, Kemal (1980); Eski Türkçe'de İsim-Fiiller, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Ercilasun, Ahmet B. (1983); Kars İli Ağzları, Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
- Ercilasun, Ahmet B. (1984); Kutadgu Bilig Grameri -Fiil-, Ankara: Gazi Üniversitesi Yay.
- Ergin, Muharrem (1951); "Kadı Burhaneddin Divanı Üzerinde Bir Gramer Denemesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDED, c. IV, İstanbul s. 287-327.
- Ergin, Muharrem (1985); Türk Dil Bilgisi, 16. baskı, İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Erten, Münir (1994); Diyarbakır Ağzı, Ankara: TDK Yay.
- Gabain, A. von (1988); Eski Türkçenin Grameri, Çev.: Mehmet Akalın, Ankara: TDK Yay.
- Gabain, A. von (1988a); "Eski Türkçe", Çev.: M. Akalın, Tarihi Türk Şiveleri, Ankara: TKAE Yay., s. 29-66.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1995); Erzurum İli Ağzları, 3 cilt, Ankara: TDK Yay.
- Genç, Özer (1959); Dört Yol Ağzı (Hatay), Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili Mezuniyet Tezi, Danışman: Hasan Eren, No: 202,

57 s.

- Gülensoy, Tuncer (1981); Anadolu ve Rumeli Ağzları Bibliyografyası, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yay.
- Gülensoy, Tuncer (1985); "Anadolu Ağzlarında Şimdiki Zaman Eki", Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan, TKAE Yay., s. 281-295.
- Gülensoy, Tuncer (1988); Kütahya ve Yöresi Ağzları, Ankara: TDK Yay.
- Gülensoy, Tuncer- Buran, Ahmet (1994); Elazığ Yöresi Ağzlarından Derlemeler 1, Ankara: TDK Yay.
- Gülseren, Cemil (2000); Malatya İli Ağzları, Ankara: TDK Yay.
- Gülsevin, Gürer (1997); Eski Anadolu Türkçesinde Ekler, Ankara: TDK Yay.
- Günay, Turgut (1978); Rize İli Ağzları, Ankara: Kültür Bakanlığı MİFAD Yay.
- Günşen, Ahmet (1997); Anadolu'nun Türkleşmesi Sürecinde Türk Soy, Boy, Oymak ve Cemâatleri ile Kırşehir, İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yay.
- Günşen, Ahmet (2000); Kırşehir ve Yöresi Ağzları, Ankara: TDK Yay.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1968); Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1996); Karahanlı Türkçesi Grameri, Ankara: TDK Yay.
- Kalay, Emin (1998); Edirne İli Ağzları, Ankara: TDK Yay.
- Karahan, Leylâ (1996); Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması, Ankara: TDK Yay.
- Kaşgarlı Mahmut (1985); Divanü Lûgati't- Türk, Terc.: Besim Atalay, 4 cilt, Ankara: TDK Yay., (DLT).
- Kemal Edip (1991); Urfa Ağzı, 2. baskı, Ankara: TDK Yay.
- Kılıçoğlu, Vecihe (1951); "Türk Gramerinde Yeni Araştırmalar", Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, c. IX, s. 261-275.
- Korkmaz, Zeynep (1973); "Ağz Araştırmaları ve Folklor", 1. Uluslar Arası Türk Folklor Semineri Bildirileri (8-14 Ekim 1973), Ankara s. 126-130.

- Korkmaz, Zeynep (1973a); Sadru'd-dmn Şeyoğlu Marzubân-nâme Tercümesi, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yay.
- Korkmaz, Zeynep (1975); "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler", Bilimsel Bildiriler 1972, Ankara: TDK Yay., s. 433-446.
- Korkmaz, Zeynep (1977); Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yay., (NYA).
- Korkmaz, Zeynep (1989); "Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı", TDAY Belleten 1972, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., s.17-34.
- Korkmaz, Zeynep (1989a); "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu", TDAY Belleten 1971, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., s. 21-32.
- Korkmaz, Zeynep (1994); Bartın ve Yöresi Ağızları, 2. baskı, Ankara: TDK Yay. Korkmaz, Zeynep (1994a); Güney-Batı Anadolu Ağızları, 2. baskı, Ankara: TDK Yay., (GBAA).
- Korkmaz, Zeynep (1995); "Türkçede -acak/-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine", Türk Dili Üzerine Araştırmalar I, Ankara: TDK Yay., s. 3-11.
- Lyons, J. (1968); Introduction to Theoretical Linguistics, Cambrid.
- Mansuroğlu, Mecdut (1953); "Türkçede -ğu Ekinin Fonksiyonları", Türkiyat Mecmuası, c. X, İstanbul, s. 341-348 (TM).
- Mansuroğlu, Mecdut (1958); "Türkçede -ğay/-gey Eki ve Türemeleri", J. Deny Armağanı, Ankara, s. 171-183.
- Mansuroğlu, Mecdut (1988); "Eski Osmanlıca", Tarihî Türk Şiveleri, 2. baskı, Ankara: TKAE Yay., s. 247-276.
- Olçay, Selâhattin (1995); Erzurum Ağızı, 2. Baskı, Ankara: TDK Yay.
- Özçelik, Sadettin (1997); Urfa Merkez Ağızı, Ankara: TDK Yay.
- Özdemir, Yaşar (1960); Afşin Ağızı (Kahramanmaraş), Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili Mezuniyet Tezi, Danışman: Hasan Eren, 153 s.
- Öztürk, Rıdvan (1994); Yeni Uygur Türkçesi Grameri, Ankara: TDK Yay.
- Pritsak, Omeljan (1988); "Kıpçakça", Çev.: M. Akalın, Tarihî Türk Şiveleri, 2. baskı, Ankara: TKAE Yay., s. 111-122.
- Sağır, Mukim (1995); Erzincan ve Yöresi Ağızları, Ankara: TDK Yay.
- San, Sabri Özcan (1990); Gümüşhane Kültür Araştırmaları ve Yöre Ağızları, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

- Şükürlü, Elisa (1993); *Gedim Türk Yazılı Abidelerinin Dili*, Bakı: Maarif Neşriyyatı.
- Tekin, Şinasi (1992); "Eski Türkçe", *Türk Dünyası El Kitabı*, İkinci cilt, 2. baskı, Ankara: TKAE Yay., s. 69-119.
- Timurtaş, Faruk K. (1977); *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Yaman, Ertuğrul (1999); *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*, Ankara: TDK Yay.
- Zeynalov, Ferhat (1993); *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi, Türkiye Türkçesi*: Yusuf Gedikli, İstanbul: Cem Yay.